

811.163.41'367.332.7

АЛЕКСАНДРА М. МАРКОВИЋ*
Институт за српски језик САНУ
Београд

Прегледни рад
Примљен: 09.12.2012.
Прихваћен: 17.01.2013.

О ТИПОЛОГИЈИ ПРЕДИКАТА У СРБИСТИЦИ**

У раду се износи преглед типологије предиката у важнијим школским и универзитетским граматикама српског језика, као и у неким радовима посвећеним предикатском изразу, и указује се на сличности и разлике међу њима.

Кључне речи: српски језик, типологија предиката, предикатски израз.

1. ПРЕДМЕТ РАДА

Предмет нашег рада је преглед начина на које синтаксичари приступају типологији предиката у српском језику. Као критеријуми за типологију узимају се састав лексичког језгра и степен синтаксичке сложености предиката. Међутим, ни један ни други критеријум нису једнозначно одређени и схваћени. Што се првог тиче, аутори имају различито схватање о томе које се јединице могу наћи у функцији прилошког предикатива. Што се критеријума сложености тиче, ставови синтаксичара у великој мери се разликују, а под сложеним предикатом понекад се подразумевају све аналитичке предикатске форме.

Чланак је писан без претензија на исцрпност, с циљем да понуди општи преглед типологије предиката у важнијим школским и универзитетским

*Aleksandra.Markovic@isj.sanu.ac.rs

** Рад је настао у оквиру пројекта *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (бр. 178009), који у целини финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

граматикама српског језика, као и у неким радовима који се баве питањима везаним за предикат.¹

У складу с разликовањем формалног (граматичког) и семантичког плана реченице, односно реченичне структуре и реченичног садржаја, у *Синтакси* групе аутора (Пипер, Антонић и др. 2005) одвојено се посматрају формални и семантички план предиката – *предикатским изразом* назива се граматички облик предиката, док се семантички предикат односи на садржај предиката (2005: 26, 301 *et passim*).² Предмет нашег рада биће, дакле, предикатски израз, с тим што то даље нећемо посебно наглашавати.

Хронолошким редом изложићемо погледе српских (и хрватских) синтаксичара на типове предиката, најпре оних старијих, из XIX и прве половине XX века, а затим савремених – друга половина XX и почетак XXI века.

2. ТИПОЛОГИЈА ПРЕДИКАТА КОД СТАРИЈИХ СИНТАКСИЧАРА

2.1. Даничић је у кратком уводном делу *Србске синтаксе* говорио о прироку који може бити „само глагол у својим променама“ (глаголски предикат), али је истакао да није сваки глагол „довољанъ прирокъ“ (Даничић 1858: 1). Такви су глаголи који означавају бивање (1858: 1–2), а као неке примере таквих глагола аутор наводи *бити*, *постати*, *чинити*. Даничић, дакле, разликује глаголски предикат од копулативног (иако та класификација није праћена и посебним терминима), док о сложености предиката не говори.³

2.2. О сложености предиката не изјашњава се ни Стојан Новаковић. Говорећи о именском предикату (прироку), он каже да се, осим глагола *бити*, у функцији споне могу јавити и други глаголи „ако им значење није довољно за прирок, те ако им је потребна још која реч као допуна. Ти глаголи обично казују бивање неко, а такви су: *постати*, *настати*, *остати*, *моћи*, *чинити се*, *звати се*, *јавити се*, *видети се*, *стати*“ (Новаковић 1902: 254). Новаковић, дакле, заједно сврстава непотпуне глаголе који се допуњавају именским

¹ Простор који смо у раду дали класификацијама појединих синтаксичара није мотивисан нашим ставом, већ пажњом коју су дати истраживачи поклонили проблему којим се бавимо.

² Исти приступ заступа и З. Тополињска. Ауторка разликује формалну реализацију реченице, предиката и његових аргумената и за њих користи термине *реченични израз*, *предикатски израз* и *аргументски израз*. На семантичком плану говори се о *предикатско-аргументској структури*, *предикату* и *аргументима* (Тополињска 1982: 35–36).

³ Даничић примећује да прирок (прироком он назива и предикат и предикатив) може бити и прилог или именица (као и именичка синтагма) у неком зависном падежу, али истиче да термин прирок ипак приписује само речима у номинативу (1858: 2).

и глаголским речима, а који се данас најчешће одвојено класификују (као семикопулативни, модални и фазни глаголи).

2.3. Маретић у својој граматичи главним реченичним члановима поклања релативно мало пажње (1963: 420).⁴ Након констатације да реченице најчешће имају субјекат и предикат, он заправо говори о реченицама које се из разних разлога јављају без та два реченична члана (због елипсе, због тога што се из конгруентног облика глагола субјекат подразумева и сл.) (Маретић 1963: 421–429). Предиката се Маретић дотиче и у синтакси делова говора (односно врста речи), када, говорећи о придевима, истиче: „Pridjev je predikat (ili bolje: dio predikata) onda kad je dopuna glagolu *jesam*, koji sam sobom obično nema potpuna smisla“ (1963: 492). Маретић наводи још неке глаголе непотпуног значења уз које се придеви јављају у функцији именског дела предиката: *остати, постати, изићи, градити се, наћи се*.

2.4. Интересантно је то да питању типологије предиката ни Александар Белић није посветио много простора у својим средњошколским граматикама (исп. Белић 2000: 32, 306). То је вероватно последица његовог става, израженог речима: „Наша граматика може давати засебно место глаголу као најудобнијем средству за исказивање предикатске функције; она му мора давати такво место и због његових стварних и формалних особина. Али одвајање реченица са глаголом у прироку од реченица са именским прироком – ја мислим да нема никаква оправдања. Радња као обележје (несамостална реч), придев, прилог или именица употребљена у прироку као обележје (дакле, као несамосталне речи) – претстављају апсолутно исту категорију“ (Белић 1998: 126).

3. ТИПОЛОГИЈА ПРЕДИКАТА КОД САВРЕМЕНИХ СИНТАКСИЧАРА

3.1. Стевановић разликује глаголске, именске и прилошке предикате према томе да ли се субјекту нешто приписује глаголом, неком именском речју или прилогом (Стевановић 1991: 35).

3.1.1. *Простим глаголским предикатом* Стевановић назива све предикате исказане „само једним глаголским обликом, био он прост или сложен“ (1991: 36), док оне који могу бити сачињени и од два лична глаголска облика (или једног личног и једног неличног, ако је тај други глагол у инфинитиву), од којих је један непотпуног значења (модални и/или фазни) назива *сложеним глаголским предикатима* (1991: 37). У сложене глаголске предикате Стевано-

⁴ Разлог томе можда лежи у ставу који Маретић у уводном делу посвећеном синтакси износи. Наиме, он истиче да је неким темама место у школским граматикама и да ће их или прескочити или тек поменути.

вић убраја и именске или прилошке изразе „непотпуног смисла са глаголима у презенту и везником да испред њега, или у инфинитиву, као својом допуном“ (1991: 39), на пример: *Немате право говорити о томе, Дужност вам је да чекате, Срамота је лагати* и сл.

3.1.2. Стевановић наглашава да у сложене предикате не треба убрајати изразе типа *доћи до убеђења, стећи утисак, изићи из стрпљења* и сл., „који у целини узети ... чине прост предикат“ (1991: 39). Аутор објашњава свој став тиме да глаголи употребљени у овом типу израза имају, ван тих израза, своје пуно значење. Чињеница да се у наведеном типу израза допуњавају именицом у неком зависном падежу (дакле, остаје само један лични глаголски облик) чини их простим (глаголским) предикатима.

Изразе типа *насти у тугу, насти у постељу* (који се данас, као и изрази из претходног пасуса, сматрају перифрастичним предикатима) Стевановић сврстава у именске предикате (1991: 43), мада не видимо јасан разлог за њихово другачије класификовање у односу на изразе из претходног пасуса.

Да резимирамо. Као критеријум за прост (глаголски) предикат, Стевановић узима употребу само једног личног глаголског облика, без обзира на то да ли се тај глагол допуњава или не неким именским допунама. С друге стране, предикат је сложен ако се глагол, односно израз непотпуно значења допуњава другим глаголом (у облику конструкције *да* + презент или у инфинитиву).

3.1.3. *Именским предикатом* Стевановић назива предикат „реченица у којима се оно што се субјекту приписује означава неким именом“ (1991: 40). Говорећи о конгруенцији предикатива са субјектом и о томе да је конгруентна именска реч најчешће у номинативу, Стевановић истиче да именица у функцији предикатива може бити и у другим падежима, инструменталу или у акузативу с предлогом *за* или везником *као* (1991: 43). Дакле, предикате у којима се појављују семикопулативни глаголи Стевановић сврстава у именске.

3.1.4. Осврнућемо се укратко и на Стевановићево поимање *прилошког предиката*, будући да и с њим у вези има неслагања међу синтаксичарима. У овом типу предиката „функцију приписивања особине онеме о чему се у реченици говори врше прилози“ (Стевановић 1991: 40). Дакле, у функцији предикатива у овом типу предиката јавља се искључиво прилог, а случајеви типа: *Дуд је пред кућом, Цело село је у једној ували, а школа је на брду* по овом аутору спадају у именске предикате.

3.2. У синтакси Љубомира Поповића (Поповић 2012: 236–237) предикат се класификује према саставу лексичког језгра и према сложености. Према првом критеријуму разликује се глаголски предикат (*радим*) од копулативног (именског: *био сам болестан* и прилошког: *био сам тамо*); према другом критеријуму, критеријуму сложености, предикати се деле на просте и сложене. Тако и глаголски предикат, као и копулативни, може бити прост (*радим; био*

сам болестан/тамо) и сложен (*морам да радим/радити; морам да будем/бити одличан/тамо*). Дакле, сложеним предикатима сматрају се конструкције сачињене од модалног/фазног дела предиката и допунског дела предиката и такве се конструкције називају модализованим, односно аспектуализованим (2012: 269–271). Поповићева класификација разликује се од Стевановићеве по томе што аутор сматра да сложени предикат може бити и глаголски, али и копулативни (именски и прилошки).

3.2.1. Друга разлика тиче се прилошког предиката, будући да Поповић у прилошке предикативе убраја не само оне у чијој се функцији налази прилог већ и оне у чијој се функцији јавља нека именичка јединица у зависном падежу или, као што аутор наглашава, много чешће у предлошко-падежној конструкцији с прилошким значењем (нпр. *Иван је у школи*).⁵

3.2.2. Што се тиче предиката у чијем конституисању учествују семикопулативни глаголи, Поповић истиче: „И овде се ради о приписивању придевског или именичког садржаја именичком појму, и то помоћу глагола. Зато се овакве конструкције често убрајају у именски предикат у ширем смислу“ (2012: 250).

3.3. У синтакси Р. Симића и Ј. Јовановић експлицитно се, бар колико је нама познато, не разматрају типови предиката према сложености и према саставу лексичког језгра (Симић и Јовановић, 2002).⁶

3.3.1. Типови предиката, као и чињеница да ли је субјекат формално изражен или није, ауторима су послужили као основа за издвајање тзв. реченичних структура,⁷ то су: а. мономне структуре, у које спадају оне изражене личним глаголским обликом⁸ (*Знам, Тутим*), безличне (*Дешавало се и раније да изгуби; Природно је; Под ледом је топло*) и обезличене (*Ради се о сунрузи једног лорда*) реченичне структуре, као и реченице које садрже предикат који би неки аутори сврстали у прилошки (нпр.: *На средини сам*). Критеријум за мономне структуре по ауторима је следећи: „Једночлане конструкције – без

⁵ Потврду за прилошки предикатив у чијој је функцији именичка јединица у неком зависном падежу (дакле, без предлога) аутор не наводи.

⁶ Имплицитно, могло би се закључити да аутори копулативни, тј. именски предикат сматрају сложеним: „Обично се мисли да се облици реченичних чланова понашају увек на исти начин ... да је предикат конгруентан са субјектом и да се предикатив подвргава истим правилима, па се управо зато може сматрати саставним делом (сложеног) предиката“ (2002: 323).

⁷ Наиме, аутори истичу да теоријска основа за класификацију реченичних модела, којима су се раније бавили, није довољно изграђена, због чега се враћају „практично традиционалној класификацији“ (Симић и Јовановић 2002: 274).

⁸ У вези са сврставањем реченица овог типа у мономне структуре аутори напомињу да се не слажу са ставом да се у личном глаголском облику садржи и субјекат, „јер бисмо у том случају лични глаголски облик морали сматрати конструкцијом субјекат + предикат ... Боље је глаголско лице свести на функцију 'персоналне перспективизације'“ (Симић и Јовановић 2002: 277).

обзира на број лексичких јединица ... имају један јединствени сигнификат праћен персоналним рестриктором“ (Симић и Јовановић 2002: 280); б. биномне структуре, у које спадају реченице са „именицом и заменицом у позицији субјекта и са глаголским предикатом“, нпр.: *Он пролази кроз небески простор* (2002: 282); в. триномне структуре, састављене од „три члана, од којих су два номинални или прономинални елементи, а трећи, средњи – помоћни глагол *бити/јесам* у различитим облицима“ (2002: 313), тачније структуре с копулативним, односно семикопулативним глаголом (у овој синтакси названим полуспоном, 2002: 319 *et passim*).

3.3.2. Приступ предикативу у овој синтакси разликује се од уобичајеног, тачније, шири је од уобичајеног. Овим реченичним чланом аутори не сматрају само именски део предиката и допунски предикатив већ и оно што се најчешће сматра допунским делом сложеног предиката: „У позицији предикатива уз изванредан број глагола или предикатних израза могу се наћи инфинитив или презент с везником да“ (Симић и Јовановић 2002: 329, 333 *et passim*).

3.4. Уместо уобичајене поделе према критеријуму лексичког језгра и сложености, Предраг Пипер предикате дели на *синтетичке*, *аналитичке* и *сложене*, а критеријум за поделу јесте степен синтаксичке сложености (Пипер 2005: 307). Истиче се да је подела претежно формална и да се тиче структуре предикатског израза, али да има и семантичке основе.

3.4.1. *Синтетички предикат*, односно предикат изражен једном пунозначном глаголском лексемом, одговара ономе што се традиционално у српској синтакси назива простим (глаголским) предикатом (Пипер 2005: 311).⁹

3.4.2. Критеријум за издвајање *аналитичких предиката* јесте, како аутор истиче, постојање глаголског и неглаголског дела (предикатива). Глаголски део нема самостално лексичко значење (Пипер 2005: 312) и, у зависности од његових карактеристика, *аналитички предикати* деле се на *копулативне*, *семикопулативне*, *модалне* и *фазне*.

3.4.2.1. *Копулативне предикате*¹⁰ аутор не дели експлицитно на именске (именичке и придевске) и прилошке, већ о томе закључујемо на основу поделе предикатива (на именичке, придевске и прилошке) (Пипер 2005: 332). Пипер, као и Поповић, у прилошке предикативе, осим прилога, убраја и предлошке именске изразе (предлошко-падежне конструкције) (2005: 338). Он истиче да се у функцији прилошког предикатива „појављују искључиво модели

⁹ Наравно, истиче се да је предикат синтетички без обзира на то да ли је морфолошки облик глагола прост или сложен. Аутор износи и поделу насталу укрштањем облика морфолошке и синтаксичке сложености предиката, чији је резултат морфолошки прост, односно сложен облик сваког типа предиката (исп. Пипер 2005: 307–308).

¹⁰ Пипер истиче да се у копулативном предикату, осим глагола *бити*, ретко употребљава и глагол *бивати* (2005: 312).

предлошко-падежних конструкција са примарним значењем локализације у простору (најчешће у + N_{loc}, на + N_{loc})“ (2005: 339).

3.4.2.2. Термин *некопулативни предикати* користи се синонимно са термином *семикопулативни предикати* (в. Пипер 2005: 307, 312, 314) и односи се на предикате у којима се јавља неки семикопулативни глагол. Истиче се да је „свим семикопулативним аналитичким предикатима заједничко да њихов глаголски део поред граматичких функција карактеристичних за глагол у предикатском делу реченице имају и лексичко значење, које је код праве копуле сведено на чисти категоријални садржај 'бити'“ (2005: 314).

3.4.2.3. Новина у типологији предиката јесте издвајање модалног и фазног аналитичког предиката, на пример: *Он хоће договор, Он почиње преговоре* (Пипер 2005: 308).¹¹

3.4.2.4. Синтакса је прва описна граматика српског језика у којој се декомпонованим предикатима посвећује посебан одељак.¹² По ауторовим речима, овај тип сврстава се у аналитичке предикате према којима стоје (или би могли да стоје) одговарајући синтетички предикати (Пипер 2005: 315), на пример, *водити разговор : разговарати*. Термин *декомпоновани предикат* користи се синонимно с термином *перифрастични предикат*.

У уводном делу посвећеном аналитичким предикатима (2005: 312–313) не помиње се декомпоновани предикат, па заправо није јасно да ли се аналитички предикати деле на четири типа (копулативни, семикопулативни, модални и фазни) или на пет типова (претходно наведени типови уз додаток декомпонованог предиката). Чини нам се да је ауторова мотивација могло бити постојање семикопулативног елемента у декомпонованом предикату, због чега га је надовезао на семикопулативни тип. Уз то, истиче се разлика између декомпонованог и других типова аналитичког предиката у том смислу што се примарно аналитички ((семи)копулативни, модални, фазни) не могу изразити синтетичким предикатом.

3.4.3. За *сложене предикате* Пипер каже: „Једни сложени предикати представљају аналитичке предикате проширене још неким модалним или

¹¹ Оно што представља проблем за читаоца у вези са овом класификацијом јесте то што се на стр. 308 као примери аналитичког модалног и фазног предиката наводе горепоменути примери, који се заиста састоје од глаголског и неглаголског дела. Међутим, на стр. 312, у делу посвећеном разради појединих типова аналитичког предиката, такви предикати илуструју се, претпостављамо омашком, примерима сложеног предиката: *Васа може ући, Васа се престао плашити*, који су заправо примери за оно што Пипер (као и већина других аутора) сврстава у сложени предикат (в., на пример, Пипер 2005: 323).

¹² Без намере да се у овом раду детаљније бавимо односом декомпонованог и перифрастичног предиката, сматрамо важним да напоменемо да је о декомпонованом предикату први писао Милорад Радовановић (Радовановић 1977), док се перифрастичним предикатима (предикатским изразима) прва бавила Зузана Тополињска (Тополињска 1982).

фазним глаголским елементом ... а други ... понављање истог синтетичког предиката ... или напоредну употребу различитих глагола у истом предикату ... или напоредну употребу различитих предикатива у истом предикатском изразу“ (2005: 322).

Дакле, сложеним предикатима Пипер сматра: а. аналитичке предикате којима претходи модални или фазни глагол (*Она може/престаје бити студент; Она може извршити претицање; Она почиње вршити претицање*); б. комбинацију два модална глагола или модалног и фазног глагола (*Она може хтети више; Она може почети*); в. оно што се традиционално сматра сложеним предикатом – модални/фазни глагол + други пунозначни глагол (*Она може/поче певати*); г. затим, за разлику од других синтаксичара, поновљен глаголски облик (*Она певали пева*), два напоредна пунозначна глагола (*Она свира и пева*), напоредну употребу различитих предикатива (*Сада смо безбрижни, лаки и нежни*), као и пунозначни глагол уз који је употребљен предикативни атрибут (*Она пева радосна*).

3.4.3.1. У вези с последњом ставком из претходног пасуса, Пипер истиче да услов да напоредно употребљени глаголи чине сложени предикат, а не сложену реченицу јесте да као предикати отварају места за исте аргументе реченичне структуре. Уколико су ти аргументи различити, „проста реченица прераста у сложену“ (330). Тако је реченица *Она свира и пева* реченица са сложеним предикатом, док је реченица *Она овде свира на клавиру и повремено пева евергрин у једном клубу* – сложена.¹³ Уз то, додатни услов је да глаголи буду у истом глаголском облику, па је реченица *Она игра, пева и свира* реченица са сложеним предикатом, док је реченица *Свирали су, а сада ће певати* – сложена.

3.4.3.2. Пипер сматра да реченице с поновљеним пунозначним глаголом у личном глаголском облику одступају од правила да је „број глагола у личном облику обично једнак броју предикатских израза у реченици или клауза у сложеној реченици“ (2005: 329).¹⁴ Аутор напомиње да чланови овако сложеног предиката не морају бити у контактної позицији, иако „дистантна позиција облика који се понављају свакако слаби њихову заједничку функционалну целовитост и приближава такве синтаксичке конструкције двопрдикатским, односно поновљеним предикатима засебних реченица“, на пример: *Пливај*

¹³ Ова разлика условљена је и различитом валентношћу предиката у датим реченицама. Наиме, у првој реченици предикати су једновалентни (будући да објекатски аргумент не мора бити експлицитан), док су у другој двовалентни. Овакве предикате Владислава Ружић назива факултативно двовалентним (в. Ружић 2005: 524).

¹⁴ Пипер каже да су то просте реченице са „формално сложеним предикатским изразом ... у којем понављање пунозначне глаголске лексеме има експресивну функцију, какву понављање речи иначе често има, истичући дужину трајања или интензитет онога што значи глагол у предикату“ (2005: 329).

ти само, пливај (2005: 329). Уз то, истиче да су реченице с напоредно употребљеним пунозначним глаголима у истом личном облику „крајњи случај разуђивања просте реченице и њеног приближавања структури сложене реченице“ (2005: 330).

3.4.3.2.1. Питање сложености предиката, односно сложености реченица у случајевима овог типа синтаксичари различито решавају. Предикате који се изражавају „понављањем једног облика истог глагола“ Стевановић, за разлику од Пипера, не убраја у сложене (Стевановић 1991: 37), иако су састављени од два лична глаголска облика, на пример: *А они су радили, радили, док нису стекли то што данас имају. Седим ја овде и седим.* Аутор каже да „овде удвојени предикат означава само једну радњу, а понављање облика тога предиката изражава личну оцену дужине трајања те радње“ (38). Стевановићев критеријум је, рекли бисмо, више семантички него синтаксички усмерен.¹⁵

3.4.3.2.2. С друге стране, Р. Симић и Ј. Јовановић разматрање реченица овог типа закључују ставом да је најбоље држати се правила по ком се број реченица одређује бројем личних глаголских облика, јер се у супротном јављају проблеми које је теоријски тешко решити (међу тим проблемима аутори виде дистантну позицију поновљених предиката и могућност употребе синонимних глагола) (Симић и Јовановић 2002: 338).¹⁶

Дакле, мишљења синтаксичара у вези с предикатима у реченицама датог типа крећу се од Стевановићевог става о простом предикату, преко Пиперовог става о сложеном, до Симићевог става о реченицама у напоредном односу.

3.4.3.3. Пипер сматра да су реченице с предикативним атрибутом¹⁷ на граници просте и сложене реченице „јер представљају функционални спој два семантичка предиката у оквиру исте просте реченице“ (2005: 330), на пример: *Она одлази весела. ← Она одлази. Она је весела.* У овом случају употреба предикативног атрибута омогућена је „чињеницом да обе пропозиције имају исти субјекат“ (2005: 331).¹⁸

¹⁵ Оно у чему се Стевановић и Пипер слажу јесте експресивност оваквих предикатских израза.

¹⁶ И други синтаксичари држе се принципа по ком се број реченица одређује бројем глагола у финитном облику (в. нпр. Поповић 2012: 206, 360).

¹⁷ Познато је да се у славистици предикативни атрибут назива и *другим предикатом* (испореди, нпр.: Журавлева, Лапыгин и др. 2008: под *второе сказуемое*).

¹⁸ Претпостављамо да се, уз уважавање тог принципа, предикативни атрибут употребљен уз прелазне глаголе, на пример: *Затекли смо је уморну*, не би сматрао делом сложеног предиката, будући да пропозиције немају исти субјекат: *Затекли смо је уморну. ← Затекли смо је [о_{ми}]. Уморна је [о_{оми}].*

4. Поред неслагања у вези с типовима синтаксичких јединица које се могу употребити у функцији предикатива, мишљења појединих аутора разилазе се и у вези с рангом синтаксичких јединица које се у тој функцији могу наћи. Наиме, неки синтаксичари наглашавају да се у функцији предикатива може наћи и зависна реченица.

4.1. В. Ружић истиче да предикатив може бити именска реч или израз, прилог, али и зависна реченица (2005: 491; 2006: 187). За разлику од Пипера, В. Ружић истиче да се у функцији прилошких предикатива јављају квалификативни прилози, а предлошке именске изразе (предлошко-падежне конструкције) не помиње (2005: 493–494).

4.2. Клаузални предикатив као посебан тип издваја и М. Ковачевић: „Према морфолошком статусу лексема у позицији предикатива, сви се предикативи, а самим тим и предикати, дијеле обично у двије велике групе: а) именске предикативе; б) прилошке предикативе. Тим двома типовима, међутим, треба као равноправан додати још један тип в) клаузалне предикативе (тј. предикативе изражене зависном клаузом)“, на пример: *Наш посао и јесте да сви буду опуштени и да уживају* (Ковачевић 2005: 226).

4.2.1. Што се прилошког предикатива тиче, Ковачевић истиче да се не слаже са класификацијом по којој се у прилошке предикативе убрајају и предлошко-падежне конструкције с прилошким значењем (в. тачке 3.2.1 и 3.4.2.1 овог рада). Он сматра да је лоше да се критеријуму поделе предикатива заснованом на врстама речи додаје и семантички поткритеријум, и то само за именице. Ковачевић мисли да се тиме уноси забуна, будући да је „у одређеним случајевима врло тешко разазнати да ли се ради о именичком или прилошком предикативу, пошто не постоји оштра критеријална граница између прилошкоодредбеног и квалификативног значења“ (2005: 229). У том смислу, овај аутор сматра да је тешко утврдити да ли предлошко-падежне конструкције у следећим реченицама припадају истом типу предиката (навешћемо неке од њих): *Они су у одијелу и Они су у колони; Тај човек је у дубоким џипелама и Тај човек је у дубоким мислима; Она је под стресом и Она је под фереџом.*

4.2.2. Ковачевић конструкције с модалним и фазним глаголима, које се најчешће називају сложеним предикатима (нпр. *Њени савети не могу бити зли*), назива *усложњеним предикатима* (2005: 229).

5. ЗАКЉУЧАК

На основу изнетог сажетог прегледа типологије предиката код старијих и савремених синтаксичара може се закључити следеће:

Код старијих граматичара уобичајена је подела на глаголски и именски предикат, дакле према критеријуму лексичког језгра. Даничић истиче да предикатив може бити и прилог, али томе не поклања много пажње. Савремени граматичари издвајају и прилошки предикат, али нису сагласни око типа јединица које се могу јавити у функцији прилошког предикатива. Док једни сматрају да се у тој функцији може јавити само прилог, други мисле да осим прилога то могу бити и предлошко-падежне конструкције (односно предлошки именски изрази) са прилошким значењем.

Старији граматичари не поклањају много пажње питању сложености предиката. Новаковић помиње и предикате у чијем се саставу налазе непотпуни глаголи, од којих се неки допуњавају инфинитивом или конструкцијом *да* + презент, али их не издваја термилошки као сложене.

Савремени граматичари уводе и поделу на прост и сложен предикат, према броју глаголских облика, као и према типу допуне (глаголска допуна), али питању сложености различито приступају. Док се код неких аутора сложеност разматра само у вези с глаголским предикатом (Стевановић 1991), други је разматрају и у вези с копулативним, аналитичким предикатима (Поповић 2012; Пипер 2005).

Најшири приступ сложеном предикату има Пипер, који у тај тип убрја, поред конструкција с модалним и фазним глаголима, и поновљен глаголски облик, два напоредна пунозначна глагола, напоредну употребу различитих предикатива, као и спој пунозначног глагола и предикативног атрибута.

Сматрали смо потребним да нагласимо и то да поједини синтаксичари издвајају и тзв. клаузални предикатив.

*
* *

Оно што је у досадашњим типологијама предиката представљало проблем свакако је био статус аналитичких предикатских изрази. На проблем именске предикације указала је И. Савицка, која је приметила да „нису формулисани критеријуми који би могли једнозначно разграничавати именску предикацију од вербалне. Неслагања међу ауторима тичу се баш ове прелазне сфере, тј. вербално-именских конструкција“ (Sawicka 1977: 289).

Предикатске изразе у чији састав улазе семикопулативни глаголи неки аутори сврставају у именски предикат (Стевановић 1991: 43), односно у именски предикат у ширем смислу (Поповић 2012: 250).

Посебан проблем у класификацији представљају декомпоновани и перифрастични предикати које конституишу аналитички глаголски изрази.¹⁹ Као што смо поменули у тачки 3.1.2 овог рада, слични типови предиката понекад се сврставају у глаголски, односно у именски предикат – Стевановић *стећи утисак* класификује као глаголски предикат, док *насти у тузу* сматра именским предикатом.

Декомпоновани и перифрастични предикат као специфичне глаголско-именичке конструкције нашли су место у новијим синтаксичким описима – уобичајену поделу на глаголски и именски предикат Пипер обогаћује увођењем аналитичког предиката (копулативног, семикопулативног, модалног, фазног, као и декомпонованог).²⁰

*
* *

Преглед типологије предиката закључићемо изношењем неких својих запажања о питањима везаним за прилошки, аналитички и сложени предикат.

Сматрамо да у прилошке предикативе свакако треба уврстити и предлошко-падежне конструкције с (конкретним) просторним, дакле прилошким значењем. Уважавање искључиво формалног критеријума, по ком би се прилошким предикативом сматрао само онај у чијој је функцији прилог, не би било у складу са савременим синтаксичким истраживањима – синтаксичком семантиком (по којој се приликом испитивања синтаксичких облика мора узети у обзир и њихов садржај).

Издајање аналитичког предиката сматрамо корисним решењем из више разлога:

1. Први би био тај што издајање овог типа предиката отклања једну терминолошко-појмовну забуну, насталу, како нам се чини, у ослањању на руску синтаксичку традицију.

Наиме, у руској синтакси (као и у србистици) глаголски предикат сматра се простим, будући да су у њему спојени тзв. „бытийный и вещественный компонент“ (егзистенцијални и конкретни део), док се именски предикат, као аналитичка структура, у којем су те компоненте одвојене (прва се изражава копулом, друга предикативом) сматра сложеним (в., нпр., Журавлева, Лапыгин и др. 2008, под *сказуемое*). У складу с тим, неки синтаксичари сложеним

¹⁹ О аналитичким глаголским изразима в. Пипер 1990.

²⁰ Разлог томе што се у описним граматикама и речницима словенских језика аналитичким глаголским изразима који конституишу декомпоноване предикате не поклања пажња сразмерна њиховом значају овај аутор види у њиховој прелазној, лексичко-граматичкој природи „која се опире превише чврсто формулисаним класификацијама и интерпретацијама“ (Пипер 1990: 37).

предикатом сматрају копулативни предикат, баш због тога што није изражен једном (глаголском) лексемом.

2. Други разлог било би то што су увођењем овог типа своје место пронашли „проблематични“ типови предикатских израза – семикопулативни, декомпоновани и перифрастични.

3. Као трећи разлог издвајамо увођење аналитичког модалног и фазног предиката, који се у досадашњим граматикама не помињу.

Што се семикопулативног предиката тиче (који је, као што смо поменули, сврстан у именски, односно у именски предикат у ширем смислу), желели бисмо да направимо једну терминолошку напомену. Наиме, Пипер ове предикате назива семикопулативним (2005: 312), односно некопулативним (2005: 314). Сматрамо да термин *некопулативни* није сасвим одговарајући будући да сугерише непостојање везе с копулативним предикатима. Семикопулативни глаголи називају се семикопулативним управо због своје функционалне сличности с копулом, због чега нам се чини да би било боље користити само термин *семикопулативни предикати*.²¹

Што се сложеног предиката тиче, сматрамо да одступање од принципа по ком се број предикатских реченица одређује на основу броја глагола у финитном облику појам сложеног предиката чини превише компликованим.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Белић 1998:** Александар Белић, *Општа лингвистика. О језичкој природи и језичком развоју*, I–II, у: Изабрана дела Александра Белића, Први том, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Белић 2000:** Александар Белић, *Граматице. О граматикама*, у: Изабрана дела Александра Белића, Дванаести том, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Даничић 1858:** Ђуро Даничић, *Србска синтакса I*, Београд: Државна штампарија.
- Журавлева, Лапыгин и др. 2008:** Галина Сергеевна Журавлева, Михаил Александрович Лапыгин, Анатолий Михайлович Ломов, Лариса Викторовна Рацибурская, Александр Николаевич Тихонов, Елена Николаевна Тихонова, Рахим Ибрагимович Хашимов, *Енцикло-*

²¹ У том смислу сматрамо индикативним пример из граматике енглеског језика, у којој се копулом назива глагол *бити*, а копулативним глаголима они који су копули функционално еквивалентни, дакле, у нашој терминологији – семикопулативни глаголи (Quirk, Greenbaum et. al. 1985: 54).

педический словарь-справочник лингвистических терминов и понятий. Русский язык (в. двух томах), Москва: Флинта–Наука.

- Ковачевић 2005:** Пунозначна и копулативна употреба глагола бити, *Српски језик* 10/1–2, стр. 211–233.
- Новаковић 1902:** Стојан Новаковић, *Српска граматика*, Београд: Државна штампарија.
- Пипер 1990:** Предраг Пипер, *Аналитички глаголски изрази и декомпоновани предикати типа „изразити захвалност“*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику 42/1, стр. 37–43.
- Пипер 2005:** Предраг Пипер, *Предикат. Квалификативност* [301–343; 830–870] у: Пипер, Антонић и др. 2005.
- Пипер, Антонић и др. 2005:** Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синтакса савременога српског језика. Проста реченица* (ред. М. Ивић), Београд – Нови Сад: Институт за српски језик САНУ – Београдска књига – Матица српска, 2005.
- Поповић 2012:** Синтакса [206–386] у: Станојчић и Поповић 2012.
- Радовановић 1977:** Милорад Радовановић, *Декомпоновање предиката (на примерима из српскохрватског језика)*, Јужнословенски филолог XXXIII, стр. 53–80.
- Ружић 2005:** Владислава Ружић, *Проста реченица као синтаксичка целина* [477–571], у Пипер, Антонић и др. 2005.
- Ружић 2006:** Владислава Ружић, *Допунске реченице у савременом српском језику (I)*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XLIX/1, стр. 123–217.
- Савицка 1977:** Ирена Савицка, *Проблеми именске предикације (нацрт проблематике)*, Научни састанак слависта у Вукове дане 7, стр. 289–296.
- Симић и Јовановић 2002:** Радоје Симић, Јелена Јовановић, *Српска синтакса I–II*, Београд: НДСЈ–Јасен.
- Станојчић и Поповић 2012:** Живојин Станојчић, Љубомир Поповић, *Грамматика српског језика за гимназије и средње школе*, Београд: Завод за уџбенике.
- Стевановић 1991:** Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (Грамматички системи и књижевнोजезичка норма)*, књ. II: *Синтакса*, Београд: Научна књига.

Тополињска 1982: Зузана Тополињска, *Перифрастични предикатски изрази на међусловенским релацијама*, Јужнословенски филолог XXXVIII, стр. 35–51.

*

Quirk, Greenbaum et. al. 1985: Randolph Quirk, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech, Jan Svartvik, *A Comprehensive Grammar of the English Language*, London – New York: Longman.

Maretić ³1963: Tomo Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnoga jezika*, Zagreb: Matica hrvatska.

ON PREDICATE TYPOLOGY IN SERBIAN LANGUAGE

Summary

This paper offers a survey of different predicate typologies presented in some referential school and university grammars of Serbian language. Typologies are presented chronologically, firstly the ones made by the first syntacticians to the ones made by modern linguists. Certain typologies are the result of the underlying linguistic theories.

There are few points of disagreement among syntacticians, concerning the types and the level of syntactic units which may be used in the predicative position. There is a disagreement about the so-called adverbial predicate in Serbian, as some linguists claim that only adverbs can enter that position, while others allow the prepositional phrases too. As for the type, there are few researchers who also identify the so-called predicative clause.

The type of predicate which is found to be the most difficult to deal with is the analytic predicate. The so-called decomposed and periphrastic predicates, as specific verbo-nominal constructions, are introduced in recent syntactic descriptions of Serbian language.

Aleksandra M. Marković